

Mátyás király könyvtára

Bibliotheca Corviniana miért jelent sokat számunkra? A magyarországi művelődéstörténet egy kimagasló korszaka iránt érzett nosztalgia emeli ki ezt a gyűjteményt a történeti könyvtárak sorából, vagy ennél lényegesen többről van szó?

A magyarországi művelődés elsősorban befogadó jellegű. A nyugati kereszténység szellemi áramlatai a Kárpát-medencében a XVI. század végéig gyakorlatilag naprakészen megjelentek, ettől kezdődően folyamatosan nőtt az az idő, amely a nyugat-európai könyvek megjelenése és a Magyarországra való érkezés között eltelt. A XV. század második felében azonban a magyar királyi udvar olyan kulturális központtá vált, amely lehetővé tette azt is, hogy nemcsak a szellemi áramlatokat befogadó intézmények, hanem alkotóműhelyek is működjenek. Olyanok, amelyek ismertek voltak a kor Európájában, és a kortársak és az utókor szemében joggal emelkedtek az észak-itáliai, a bécsi vagy a Duna menti városokéival azonos rangra. A legendás király, Hunyadi Mátyás (Matthias Corvinus) uralkodásának idején (1458–1490) újra kezdte működését a Zsigmond császár által alapított budai egyetem, könyvmásoló műhely működött, a könyvnyomtatás 1473-ban jelent meg (megelőzve e téren Angliát). A magyar király Európa egyik leggazdagabb embere volt, jövedelmei messze meghaladták a francia vagy az angol uralkodóét. Uralma alatt egyesítette Sziléziát (a mai Lengyelország délnyugati, Csehország északkeleti területe), Csehországot, Moráviát (e kettő együtt a mai Csehország), Alsó-Ausztria egy részét és Bécset, Horvátországot és a teljes Kárpát-medencét. A királyi udvarban, de a főurak és a főpapok környezetében is számos itáliai, bécsi, germán, cseh, horvát humanista művész és tudós versengett azért, hogy alkotasson, hogy lehetőséget kapjon egy-egy symposionon való részvételre, illetve arra, hogy bejuthasson a korszak egyik legnagyobb európai könyvtárába, a budai királyi udvarban alapított Bibliotheca Corvinianába.

Ez a könyvtár vált a későbbiekben a magyarországi művelődés egyik leggyakrabban említett szimbólumává, és vált a 19. századtól kezdődően a magyarságtudat egyik biztos elemévé. Bevallhatjuk, hogy ma a magyar nemzeti könyvtár új arculatának kialakításánál is nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy kiemeljük a Bibliotheca Corviniana és a Gróf Széchenyi Ferenc alapította Bibliotheca regnicolaris szellemi rokonságát.

A „Bibliotheca Corviniana” egykori állományáról nem alkothatunk teljes képet, de számos, jól használható ismerettel rendelkezünk. A ma is meglévő kötetek és az elveszettekről szóló adatok alapján úgy látszik, hogy teljesen korszerű bibliotheca gyűlt össze Budán. A középkori standard művek – enciklopédiák, a skolasztikusok munkái stb. – mellett

elsősorban a késő antik egyházatyák írásai voltak jelen, azután az ókori auktorok, közöttük a frissen felfedezett és lefordított görögök is – sőt ők görögül is jelen voltak –, valamint a kortárs humanista irodalom. Marsilio Ficino és körének művei különösen szép számban voltak megtalálhatók Budán, nemritkán magának a királynak szóló ajánlással. Héliodóros Aithiopikája vagy Kónstantinos Porphyrogennétos *De caerimoniis* című műve például a budai királyi könyvtár példányából vált ismertté.

A valódi állomány mellett rendelkezésünkre áll a könyvtár kortárs leírása is, vagyis a firenzei Naldo Naldi dicsőítő költeménye a könyvtárról, a „*De laudibus Augustae Bibliothecae*”, amelynek megírását Taddeo Ugoletto, a könyvtáros kezdeményezte. Ez a panegyricus felsorolta a könyveket, pontosabban a fontos szerzőket, azonban inkább a humanista elvárásokat, és nem magát a valóságot tükrözi. Ettől függetlenül nagyon fontos, mert megfogalmazza a kortárs humanista az ideális könyvtárhoz kötődő eszmét, amelynek a kortárs uralkodók közül leginkább Hunyadi Mátyás gyűjteménye felelt meg. A berendezés firenzei mesterek műve volt, és a szövegben leginkább egy XV. századi fejedelmi *studiolo* értelmezhetése rejlik. Ezekben a *studiolókban* a könyveken és képeken kívül még természeti furcsaságok (kitömött ritka állatok, kőzetek) is megtalálhatók voltak. A könyvtár a budai palota legszebb része volt, mert Naldi szerint így fejezte ki a tudás magasabbrendűségét.

Az egykori valóság nehezen körvonalazódik a későbbi, kevésbé humanista szándékú tudósításokból. Valószínű, hogy nem is egy, hanem két terem volt a könyvek reprezentatív tárháza (legalábbis Oláh Miklós kettőről írt); a falakat (mennyezeteket) freskók díszítették, az ábrázolásokat feliratok értelmezték. A könyvtár a palota ama teremsorához kapcsolódott, amely a legfontosabb reprezentációs tereket foglalta magában: a tróntermet és a kápolnát. Arra ma még nincs lényeges adatunk, hogy Mátyás idején hogyan működött reprezentatív funkciója, de az, hogy a későbbi korszakokban – beleértve ebbe a török időket is – a palota nevezetességei közé tartozott, egyértelműen erre utal.

A két könyvtárterem kívül is jelentős könyvgyűjtemény volt a palotában, nevezetesen a királyi kápolnában. A király a kápolna papsága számára is gondoskodott könyvekről. Nem olyan díszes kivitelű kéziratokat készíttetett, mint amelyeket a történetírók corvinaaként említenek, hanem egyszerű papírkódexekben a legfontosabb teológiai ismereteket tartalmazó szövegek kerültek ebbe a gyűjteménybe. A *Graduale* azonban nem ismeret-szerző, illetve tudományos célokat szolgált. Biztosan mondható, hogy napi használatban lévő szertartáskönyv volt a kápolnában tartott szentmiséken. Nem véletlen tehát kivételesen gazdag díszítettsége, színvonalas zenei anyaga. A bibliofil király is minden bizonnyal gyönyörködött benne.

Mátyás halála után, de főként a XVI. század elejétől azután a könyvtár sorsa megpecsételődött. Fennmaradása oka fogyottá vált a budai udvarban – amely nem akart már a magyarországi művelődés legjelentősebb szervező intézménye lenni –, és a könyvéhes humanisták – főleg a bécsiek, de a budai cseh kancellária tagjai is – sokat elvittek belőlük. A mohácsi csatát követően – amikor is II. Szulejmán kifosztotta a budai palotát és feltehetően elvitte Isztambulba a könyvek jelentős részét – a kódexekhez újabb jelentés tapadt: relikviái lettek az egyre erőteljesebben kibontakozó Mátyás-kultusznak is. Ezt követően Mátyás valamennyi utódjának, vagyis a Habsburg-uralkodóknak vagy az erdélyi fejedelmeknek egyaránt céljai között szerepelt a „*Biblioteca Augusta*” birtoklása.

A könyvtár egész története, kialakulása és későbbi sorsa egyaránt arra figyelmeztet bennünket, hogy – mint a hatalmi reprezentáció egyik fontos eleme – csupán egyetlen szaktudomány szemszögéből már keletkezése korában sem érthető meg a maga teljességében: filológiai, irodalom- és művészettörténeti, sőt ma már historiográfiai problémák sorának együttes áttekintése kell ahhoz, hogy a budai udvarban egykor betöltött szerepének megértéséhez közelebb kerüljünk.

Az egyik ilyen fontos szempont a Bibliotheca Corviniana, a hungarustudat, majd a magyarságtudat összekapcsolódása. A magyar arisztokrácia Mohács utáni szerepvállalása a művelődési intézményrendszer működtetésében alapvetően annak a kényszerhelyzetnek köszönhető, amelyet a nemzeti király, illetve királyi udvar hiánya jelentett. A sikeres nemzeti király, Hunyadi Mátyás és könyvtára ezért is válhatott olyan szimbólummá, amelyre a nemzet, a nemzeti kultúra feltámasztásán (vagy inkább megteremtésén) munkálkodók mindig hivatkoztak. Az az európai léptékű tett, amelyet a Bibliotheca Corviniana jelentett a kortársaknak – függetlenül attól, hogy ők maguk akár írástudatlanok is voltak –, majd a magyar történelem bármely korszakában élőknek, természetesen a XVIII. század végén is sokszor idézett példa volt. Hiszen a hírneves könyvtár történetének mindig is voltak (és vannak) a filológiai eredményeken túlmutató tanulságai is. Ahogy a XIX–XX. században minden komolyabb kultúrpolitikai kurzus valamilyen formában állást foglalt ezzel a könyvtárral kapcsolatban, úgy a XVI–XVII. században a gyűjtemény széthullása az ország széthullásának is jelképe volt. A kódexek megmentésére, az egyes ókori vagy középkori szerzők műveinek, szövegvariánsainak felkutatására irányuló humanista akarat ebben az analógiában értelmezhető a politikai gondolkodás mögött meghúzódó, a mohamedán Török Birodalom visszaszorítására irányuló keresztény összefogás szándékaként (*unio christiana*). Ahogy a magyarországi (és erdélyi) politikai gondolkodás központi gondolata az ország újraegyesítése volt (Habsburg-párt, törökösök, önálló magyar nemzeti törekvések), úgy a Bibliotheca Corviniana megmentése, újra összeállításának szándéka a magyarországi kultúra önálló, az osztrák birodalomtól független létezésének szimbóluma lett, s egy európai szintű intézményrendszer létrehozására irányuló képességének is.

A könyvtár egyes darabjainak Magyarországra jutása történelmünk politikatörténetével is sok szálon kapcsolódik egybe. És nem véletlen, hogy az Európai Unióhoz csatlakozott Magyarország is próbál párhuzamot vonni az elmúlt nagy korszak (reneszánsz) és a várt fellendülést hozó korszak között azzal, hogy 2008-at „Reneszánsz év”-vé nyilvánította.

Monok István

